

Krzysztof Mierzejewski

Obowiązek uczestnictwa we mszy świętej w niedzielę i święta nakazane

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 57/4, 65-88

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KRZYSZTOF MIERZEJEWSKI
Metropolitalny Sąd Archidiecezji Gdańskiej

OBOWIĄZEK UCZESTNICZENIA WE MSZY ŚWIĘTEJ W NIEDZIELE I ŚWIĘTA NAKAZANE

Treść: Wstęp – I. Dzień święty. – 1. Nakazane dni świąteczne. – 2. Formy świętowania. – 3. Eucharystia sercem dnia świętego. – 4. Istota uczestnictwa we Mszy Świętej według wymagań odnowy posoborowej. – II. Analiza norm prawnych dotyczących uczestnictwa we Mszy Świętej w niedziele i święta nakazane. – 1. Obowiązek wiernych (kanony 1247-1248 KPK). – 1.1. Podmiot obowiązku. – 1.2. Przedmiot obowiązku. – 1.2.1. Fizyczna obecność na Mszy Świętej. – 1.2.2. Sprawa obrządku. – 1.2.3. Czas wypełnienia obowiązku. – 2. Zwolnienie z obowiązku. – 2.1. Zasady ogólne. – 2.2. Dyspensowanie od obowiązku uczestniczenia we Mszy Świętej niedzielnej i świątecznej. – 3. Wybrane przejawy obowiązku uczestniczenia we Mszy Świętej. – 3.1. Obowiązek kapłana sprawowania Mszy Świętej. – 3.2. Przeszkoda do sprawowania Mszy Świętej ze strony kapłana. – Zakończenie.

Wstęp

Problem obowiązku uczestniczenia we Mszy Świętej w niedziele i święta nakazane wydaje się być szczególnie ważny w dzisiejszych czasach, w których zaobserwować można zanik poczucia obowiązków człowieka, zwłaszcza obowiązków wypływających z wiary. Nietrudno dostrzec, że wielu zwolenników zyskuje gloryfikowanie wolności, pojętej jako możliwość czynienia tego, na co ma się ochotę. Obarczanie ludzi nakazami nierzadko odbierane jest jako ograniczenie tej wolności. Zwłaszcza sfera religii i wiary odbierana jest jako coś prywatnego. Wedle zwolenników takich poglądów nikt nie powinien rościć sobie prawa decydowania o sposobie i czasie relacji z Bogiem. Kościół niezmiennie stoi na stanowisku, iż udział we Mszy Świętej w niedziele i święta nakazane jest obowiązkiem wiernych. Znalazło ono swój wyraz także w obecnie obowiązującym Kodeksie prawa kanonicznego,

który w ostatnim kanonie przypomina, że najwyższym prawem jest dobro dusz¹.

I. Dzień święty

1. Nakazane dni świąteczne

Obowiązujące prawo kościelne podkreśla znaczenie niedzieli, „w czasie której czczona jest tajemnica paschalna”². Prawodawca kościelny stwierdza, że na podstawie tradycji apostołskiej niedziela „winna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany”³. Nie mogą przesłaniać jej inne święta, jeśli nie są rzeczywiście bardzo ważne⁴. Oprócz niedzieli od najdawniejszych czasów obchodzono w Kościele tak zwane nakazane dni świąteczne (*dies fest de praecepto*), których katalog podaje aktualny Kodeks prawa kanonicznego. Obecnie nie jest on jednak w pełni obowiązujący w Kościele polskim, gdyż na podstawie kanonu 1246 §2 upoważniającego Konferencję Biskupów, po uzyskaniu zgody Stolicy Apostolskiej, na zniesienie lub przeniesienie niektórych świąt nakazanych, Konferencja Episkopatu Polski postanowiła, że od dnia 30 listopada 2003 roku⁵ będą obchodzone następujące święta nakazane: Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (1 stycznia), Objawienie Pańskie (Trzech Króli – 6 stycznia), Wniebowstąpienie Pańskie, które będzie obchodzone w siódmą niedzielę wielkanocną, Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa – Boże Ciało, obchodzone w czwartek po Uroczystości Trójcy Przenajświętszej, Wszystkich Świętych (1 listopada), Boże Narodzenie (25 grudnia).

¹ Kan. 1752 KPK: „W sprawach przeniesienia należy zawsze stosować przepisy kan. 1747, z zachowaniem kanonicznej słuszności i mając przed oczyma zbawienie dusz, które zawsze winno być w Kościele najwyższym prawem”.

² Kan. 1246 KPK.

³ Tamże.

⁴ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, 106.

⁵ Por. KONGREGACJA DO SPRAW KULTU BOŻEGO I DISCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dekret dotyczący świąt zniesionych w Polsce*, 4.03.2003, Akta Konferencji Episkopatu Polski 8 (2003), s. 60-61.

Można zatem powiedzieć, że niedziela zajmuje uprzywilejowane miejsce w katalogu dni świątecznych nakazanych, ponieważ upamiętnia dzień zmartwychwstania Pańskiego.

2. Formy świętowania

Prawodawca kościelny stwierdza, że „w niedzielę i inne nakazane dni świąteczne wierni są zobowiązani do uczestniczenia we Mszy Świętej oraz powstrzymania się od tych prac i zajęć, które utrudniają oddawanie czci Bogu, przeżywanie radości właściwej dniowi Pańskiemu, bądź korzystanie z należącego odpoczynku umysłowego i fizycznego”⁶. Wierni są więc zobowiązani nakazem i zakazem. Nakaz dotyczy uczestniczenia we Mszy Świętej, zakaz natomiast podejmowania prac i zajęć, które utrudniają osiągnięcie celów dnia świątecznego, jakimi są: oddanie czci Bogu, przeżywanie radości świątecznej oraz odpoczynek umysłowy i fizyczny.

Analiza zapisu kodeksowego mającego na względzie bogatą i opartą na tradycji chrześcijańskiej duchowość niedzieli upoważnia do stwierdzenia, że ustawodawca kościelny podaje szereg form świętowania niedzieli. Należą do nich: uczestniczenie we Mszy Świętej, oddawanie czci Bogu, przeżywanie radości właściwej dniowi Pańskiemu, korzystanie z należącego odpoczynku duchowego i fizycznego, udział w liturgii słowa Bożego, modlitwa podejmowana indywidualnie, w rodzinie bądź we wspólnocie rodzin⁷.

3. Eucharystia sercem dnia świętego

Spośród wszystkich form świętowania niedzieli Kodeks prawa kanonicznego stawia na pierwszym miejscu udział wiernych w ofercie Mszy Świętej. Podkreślenie tej formy przez prawodawcę kościelnego nie jest czymś nowym, lecz stanowi kontynuację dotychczasowej tradycji kanonistycznej, której wyrazem była norma kanonu 1248 Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku. Tym niemniej należy zauważyć,

⁶ Kan. 1247 KPK.

⁷ Por. J. GRĘŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia pańskiego*, Toruń 2005, s. 82-83.

że obecny Kodeks zawiera daleko idącą zmianę w prawnym ujęciu udziału wiernych w Najświętszej Ofierze. Uwidacznia się ona w kanonie 1247, w którym sformułowanie „słuchać Mszy Świętej” (kanon 1248 KPK z 1917 roku) zostało zastąpione nowym ujęciem – „uczestniczyć we Mszy Świętej”.

Priorytet uczestnictwa we Mszy Świętej w niedziele i święta nakazane wynika z faktu, iż Eucharystia jest jedynym i najważniejszym czynnikiem uświęcania człowieka i czasu. Wyraźną recepcję prawną cytowanego fragmentu nauki Soboru Watykańskiego II znajdujemy w kanonie 898 Kodeksu prawa kanonicznego, w którym jest mowa o czynnym uczestniczeniu wiernych w sprawowaniu Najświętszej Ofiary jako o jednym z ewidentnych przejawów poszanowania Najświętszej Eucharystii i który to kanon obliguje duszpasterzy do wyrobienia u wiernych świadomej postawy w tym względzie⁸. Idąc za dalszymi wskazaniem Konstytucji o świętej liturgii kanon 899 §2 postanawia, że wszyscy obecni na zgromadzeniu eucharystycznym wierni, czy to duchowni czy świeccy, winni w niej uczestniczyć, każdy na swój sposób, odpowiednio do święceń i różnorodnych zadań liturgicznych.

4. Istota uczestnictwa we Mszy Świętej według wymagań odnowy posoborowej

Słowem kluczowym dla zadań podjętych przez Sobór Watykański II stało się pojęcie „czynnego uczestnictwa” we Mszy Świętej⁹. Wyrażenie to pociągnęło za sobą pewne problemy, związane z tłumaczeniem tego pojęcia. Nie stosowany w tradycji przymiotnik „czynne” stał się przedmiotem krytyki. Niekiedy zwracano uwagę, że lepiej jest mówić o przepełnionym miłością i mądrym uczestnictwie. Kanon 898

⁸ Kan. 898 KPK: „Wierni powinni z największym szacunkiem odnosić się do Najświętszej Eucharystii, biorąc czynny udział w sprawowaniu najczcigodniejszej Ofiary, z największą pobożnością i często przyjmując ten sakrament i adorując Go z najwyższą czcią. Duszpasterze wyjaśniając naukę o tym sakramencie powinni starannie pouczać wiernych o tym obowiązku”.

⁹ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej..., 14.

obecnie obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego postanawia, że wierni mają brać czynny udział w Najświętszej Ofierze¹⁰.

Zdaniem Kongregacji Obrzędów wyrażonym w instrukcji *Eucharisticum Mysterium* z 25 maja 1967 roku wierny uczestniczy czynnie we Mszy świętej, jeśli rozumie i obserwuje to, co się dzieje podczas sprawowania Mszy świętej, myśli o tym, co słyszy, włącza się w dialog celebrysa z ludem, przynosi na Mszę Świętą ofiarę ze swego czasu i wygody, ponieważ przyjdzie do Kościoła łącząc się nieraz ze zmęczeniem, składa ofiarę ze swego majątku, przynosząc datki materialne na potrzeby świątyni. Włączając się zaś w same obrzędy Mszy Świętej, ofiarowuje chleb i wino nie tylko przez ręce kapłana ale razem z nim¹¹.

Konstytucja soborowa o liturgii ukazuje przymioty uczestnictwa w liturgii. Najczęściej występują przymiotniki określające uczestnictwo jako: czynne, pełne, świadome, łatwe, pobożne, owocne, zewnętrzne i wewnętrzne, pełne zaangażowania, doskonalsze¹².

Na szczególną uwagę i wyjaśnienie zasługuje określenie: „doskonalsze uczestnictwo”. Konstytucja stwierdza, że polega ono na tym, iż wierni po Komunii kapłana przyjmują Ciało Pańskie z tej samej ofiary. Powstaje jednak pytanie, jak określić udział wiernych, którzy nie przyjmują Komunii. Czy jest to udział niedoskonały czy doskonały. Jeżeli przyjmie się stopniowanie przymiotnika „doskonały”, to na czym polega najdoskonalsze uczestnictwo, skoro przyjęcie Ciała Pańskiego jest tylko doskonalszym uczestnictwem we Mszy Świętej. Podobne określenie: „doskonalszy sposób” znajdujemy także w innych dokumentach posoborowych¹³.

¹⁰ Kan. 898 KPK: „Wierni powinni z największym szacunkiem odnosić się do Najświętszej Eucharystii, biorąc czynny udział w sprawowaniu Najczciodszej Ofiary, z największą pobożnością i często przyjmując ten sakrament i adorując Go z najwyższą czcią. Duszpasterze wyjaśniając naukę o tym sakramencie powinni starannie pouczać wiernych o tym obowiązku”.

¹¹ POI. KONGREGACJA OBRZĘDÓW, Instrukcja *Eucharisticum Mysterium*, 25.05.1967, AAS 59(1967), s. 549.

¹² POI. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej..., 11, 14, 19, 30.

¹³ Zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, nr 13, 56, Poznań 2002; KONGREGACJA OBRZĘDÓW, Instrukcja *Eucharisticum Mysterium...*, s. 556; *Komunia święta i kult Tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą*, nr 13, Poznań 2002.

Analiza redakcji tekstu soborowego pozwala stwierdzić, że autorom nie chodziło o określenie udziału we Mszy Świętej bez przyjmowania Komunii jako niedoskonałego. Udział przez obecność fizyczną, słuchanie słowa Bożego, modlitwę, bez przyjmowania Ciała Pańskiego, jest akceptowany i stanowi podstawę do ukazania „doskonalszego” sposobu uczestnictwa, łączącego się z przyjmowaniem Komunii Świętej. Użycie przymiotnika „doskonalszy” wiąże się z koniecznością uwzględnienia poprzednich wypowiedzi odnoszących się do omawianego zagadnienia. Chodziło o wypowiedzi zwracające uwagę na fakt, iż uczestnictwo we Mszy Świętej łączące wewnętrzną uwagę z zewnętrzną postawą, gestami, jest uczestnictwem pełniejszym. Doskonale natomiast uczestnictwo realizuje się w przyjęciu sakramentalnej Komunii. Najbardziej istotną sprawą jest współofiarowanie się z Chrystusem. Komunia Święta natomiast nie należy do istotnych elementów udziału. Choć możliwa jest Komunia na sposób duchowy, sakramentalna Komunia jest jednak żywo zalecana. Stanowi ona bowiem dopełnienie Ofiary ołtarza. Do zupełności ofiary wystarcza spożycie Boskiego Pokarmu przez kapłana. Udział wiernych we Mszy Świętej polegający na ofiarowaniu Chrystusa i współofiarowaniu samych siebie oraz duchowym przyjęciu Chrystusa, jest udziałem doskonałym.

Uzasadnienie takiego stanowiska konsekwentnie podąża za wypowiedziami Kościoła. Chociaż Msza Święta jest ofiarą i uczta paschalną, do istotnych elementów udziału w niej nie należy jednak Komunia Święta. Przyjmowanie Komunii podczas sprawowanej Mszy lepiej ujawnia ofiarę Mszy jako ucztę. Znak staje się pełniejszy. Sobór zaleca przyjmowanie Komunii podczas Mszy Świętej. W encyklice Pawła VI *Mysterium fidei* z 1965 roku ani w instrukcji *Eucharisticum Mysterium* z 1967 roku powyższe stanowisko nie uległo zmianie. Przyjmowanie Komunii podczas Mszy Świętej traktowane jest nadal jako doskonalszy sposób uczestniczenia i jest ono przyporządkowane współofierze z Chrystusem¹⁴.

Modelowy sposób udziału w misterium Eucharystii wyraża się według Konstytucji o liturgii w kształtowaniu wiernych przez słowo

¹⁴ Por. KONGREGACJA OBRZĘDÓW, Instrukcja *Eucharisticum Mysterium...*, s. 521.

Boże, posilaniu się przy stole Ciałem Pańskim, składaniu Bogu dziękczynienia, Ofiarowaniu nieskalanej Hostii nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim, uczeniu się składania samych siebie za pośrednictwem Chrystusa¹⁵.

II. Analiza norm prawnych dotyczących uczestnictwa we Mszy Świętej w niedziele i święta nakazane

1. Obowiązek wiernych (kanony 1247-1248 KPK)

„W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane, wierni są zobowiązani uczestniczyć we Mszy Świętej oraz powstrzymać się od wykonywania tych prac i zajęć, które utrudniają oddawanie Bogu czci, przeżywanie radości właściwej dniowi Pańskiemu oraz korzystanie z należnego odpoczynku duchowego i fizycznego”¹⁶.

W powyższym kanonie 1247, Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku podaje ogólne ramy wypełnienia obowiązku świętowania. Najpierw zaakcentowany został obowiązek uczestniczenia we Mszy Świętej. Obowiązek ten obejmuje wszystkie niedziele roku kalendarzowego oraz obowiązujące obecnie święta nakazane, którymi są: Uroczystość świętej Bożej Rodzicielki Maryi, Uroczystość Objawienia Pańskiego, czyli Trzech Króli, Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej, czyli Boże Ciało, Uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, Uroczystość Wszystkich Świętych, Uroczystość Bożego Narodzenia.

Powyższy obowiązek ma charakter powszechny i dotyczy wszystkich wiernych, a więc zarówno wiernych świeckich, jak i kapłanów. Kapłani z reguły spełniają go przez odprawianie Mszy Świętej w tych dniach. Czasem jednak mogą powyższy obowiązek wypełnić przez zwykłe uczestniczenie, właściwe osobom nie posiadającym sakramentu święceń kapłańskich. Wydaje się jednak, że intencja prawodawcy jest taka, aby każdy z uczestników Eucharystii brał w niej udział, spełniając właściwe sobie funkcje. Kapłan winien więc zasadniczo

¹⁵ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej..., 48.

¹⁶ Kan. 1247 KPK.

sprawować Eucharystię i składać ją Bogu w imieniu całego ludu (sam lub z innymi kapłanami w koncelebrze), diakoni, służba liturgiczna i zgromadzony lud, każdy we właściwy sobie sposób – „współdziałać w ofiarowaniu Eucharystii”¹⁷.

1.1. Podmiot obowiązku

Podana w przytoczonym wyżej kanonie 1247 ustawa jest czysto kościelna. Dlatego zawartym w niej nakazom dotyczącym świętowania niedzieli i świąt nakazanych, zgodnie z kanonem 11, podlegają wszyscy ochrzczeni w Kościele katolickim lub do niego przyjęci, którzy posiadają wystarczające używanie rozumu i ukończyli siódmy rok życia¹⁸. Obowiązek ten nie dotyczy zatem tych spośród katolików, którzy nie ukończyli siódmego roku życia, czyli dzieci. Zgodnie bowiem z brzmieniem kanonu 97 małoletni przed ukończeniem siódmego roku życia nazywa się dzieckiem i jest uważany za nie posiadającego używania rozumu¹⁹. Nie jest to domniemanie prawne, lecz dyspozycja prawna, pociągająca za sobą niezdolność dziecka do jakichkolwiek działań prawnych w Kościele. Dziecko jest wolne od obowiązków²⁰.

Podana w kanonie 1247 dyspozycja nie wiąże również umysłowo niedorozwiniętych, którzy nie mają rozeznania na skutek braków organicznych lub niedorozwoju, oraz umysłowo chorych, którzy na stałe są pozbawieni używania rozumu. A zatem nie podlegają powyższej normie osoby, które cierpią na chorobę psychiczną, nawet wówczas, gdy przebiega ona z okresami remisji, oraz ci, którzy znajdują się w okresie zaburzonego rozeznania, pod warunkiem, że nie zostało ono umyślnie

¹⁷ SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 10.

¹⁸ Kan 11 KPK: „Ustawy czysto kościelne obowiązują ochrzczone w Kościele katolickim lub do niego przyjętych, posiadających wystarczające używanie rozumu oraz – jeśli ustawa czego innego wyraźnie nie zastrzega – mających ukończony siódmy rok życia”.

¹⁹ Kan. 97 §1 KPK: „Osoba, która ukończyła osiemnaście lat jest pełnoletnia; poniżej tego wieku małoletnia”; §2: „Małoletni, przed ukończeniem siódmego roku życia, nazywa się dzieckiem i uważany jest za nie posiadającego używania rozumu. Po skończonym siódmym roku życia domniemywa się, że posiada używanie rozumu”.

²⁰ Por. R. SOBAŃSKI, *Normy ogólne*, w: J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, Poznań 2003, s. 167.

lub lekkomyślnie spowodowane²¹. Kanon 99 nie posiadających na stałe rozumu uznaje za nieodpowiedzialnych i przyrównuje do dzieci²². Jego dyspozycją objęci są wszyscy trwale i całkowicie pozbawieni rozumu, niezależnie od tego, czy dotyczy to wszystkich sfer umysłowych czy tylko niektórych. Istotny jest trwały i całkowity brak używania rozumu. Kanon ten nie dotyczy natomiast osób o przejściowym, choć całkowitym, wyłączeniu używania rozumu, na przykład na skutek używania środków odurzających czy alkoholu, oraz osób o trwałym, ale nie całkowitym braku używania rozumu. Zdolność do czynności prawnej ocenia się wtedy w świetle wymogów prawa dotyczących danej czynności. W przypadku osób o ukończonym siódmym roku życia domniemywa się używanie rozumu. Jego brak wymaga więc udowodnienia, z którym prawo wiąże skutek – uznanie za nieodpowiedzialnego i zrównanie z dziećmi. Osoby takie są niezdolne do czynności prawnych, są niepoczytalne, nie podlegają ustawom kościelnym²³.

1.2. Przedmiot obowiązku

Według kanonu 1247 przedmiotem obowiązku uczestniczenia we Mszy Świętej jest rzeczywisty, tak duchowy jak i fizyczny, udział w sprawowaniu Najświętszej Ofiary. W rozumienie Kodeksu prawa kanonicznego zarówno duchowy, jak i fizyczny udział jest konieczny do całkowitego wypełnienia obowiązku uczestnictwa we Mszy Świętej. Prawodawca pomija jednak zagadnienia związane z duchowym uczestnictwem wiernych w celebracji Mszy Świętej. Zajmuje się tym raczej teologia moralna. Przytoczony kanon podaje tylko te warunki, od których zależy ważne uczestnictwo we Mszy²⁴.

1.2.1. Fizyczna obecność na Mszy Świętej

Pierwszym warunkiem jest fizyczna obecność w miejscu sprawowania Mszy Świętej. Warunek ten można uważać za spełniony, gdy

²¹ Por. Tamże, s. 61.

²² Kan. 99 KPK: „Ktokolwiek na stałe nie posiada używania rozumu, uznany jest za nieodpowiedzialnego i przyrównany dzieciom”.

²³ Por. R. SOBAŃSKI, *Normy ogólne...*, s. 168-169.

²⁴ Por. F. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, s. 199.

wierny zachowuje bezpośrednią łączność z innymi uczestnikami liturgii eucharystycznej, zebranymi wokół ołtarza. Spełnienie tego warunku zakłada obecność fizyczną od obrzędów powitania aż do obrzędów zakończenia Mszy Świętej. Nie spełnia więc tego warunku ten, kto wprawdzie przychodzi na miejsce zgromadzenia eucharystycznego, ale zamiast we Mszy bierze udział w jakimś nabożeństwie, na przykład w gorzkich żalach²⁵.

Według kanonu 1248 §1 „nakazowi uczestnictwa we Mszy Świętej czyni zadość ten, kto bierze w niej udział, gdziekolwiek jest odprawiana w obrządku katolickim, bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego”. Obowiązkwowi udziału we Mszy Świętej czyni się zadość w jakimkolwiek miejscu jej sprawowania (ubicumque celebratur). Ograniczenia, jakie zawierało w tej dziedzinie dawne prawo w odniesieniu do kaplic prywatnych, zostały więc zniesione²⁶. Kościół zachęca jednak, aby miejscem gromadzenia się wiernych na niedzielną Mszę była parafia²⁷. Kościół jest wezwany do „podtrzymywania i pogłębiania komunii – czyli wspólnoty – z Bogiem, jak i komunii między wiernymi”²⁸. Komunia kościelna jest widzialna i powinna, jako najwyższy sakramentalny wyraz komunii w Kościele, być sprawowana w kontekście spójności także zewnętrznych więzów komunii. Każda celebracja, szczególnie parafialna, tworzy komunię i wychowuje do komunii kościelnej oraz wyraża powszechną komunię z papieżem i całym Kościołem.

1.2.2. Sprawa obrządku

Drugi warunek ważnego uczestnictwa we Mszy Świętej jest związany z obrządkiem. Podobnie jak to czyniło stare prawo, również obecny Kodeks zaznacza, że obowiązek spełniają ci, którzy uczestniczą we Mszy odprawianej w obrządku katolickim²⁹. Przypomina o tym także

²⁵ Por. Tamże.

²⁶ Por. P. HEMPEREK, *Uświęcające zdanie Kościoła*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. 3, Lublin 1986, s. 419.

²⁷ Por. Katechizm Kościoła Katolickiego, 2179.

²⁸ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 10.04.2003, AAS 52(2003), s. 471.

²⁹ Obrządki w Kościele katolickim to oprócz obrządku zachodniego (łacińsko-rzym-

kanon 923, który stwierdza jednoznacznie, że katolik może uczestniczyć we Mszy Świętej i przyjmować Komunię Świętą w jakimkolwiek obrządku katolickim. Może to być obrządek wschodni lub zachodni, a celebrans nie musi należeć do tego samego obrządku katolickiego, do którego należy wierny³⁰. Ordynariusze katolickich kościołów lokalnych nie mogą stawiać przeszkód wiernym należącym do innych obrządków niż sami ordynariusze tych miejsc. Wierni bowiem działaliby w ramach uprawnienia przyznanego w kanonie 923. Ordynariusze wschodnich obrządków katolickich nie powinni czynić wiernym obrządku łacińskiego trudności, jeśli ci chcą dobrowolnie uczestniczyć w Eucharystii sprawowanej przez kapłanów należących do katolickich obrządków wschodnich. Nie powinni również stwarzać trudności własnym wiernym, którzy dobrowolnie chcą wziąć udział we Mszy Świętej sprawowanej przez kapłana obrządku łacińskiego³¹. Obowiązek uczestniczenia we Mszy w obrządku katolickim nie jest jednak warunkiem *sine qua non*. Wspomniany kanon 923 odsyła bowiem do kanonu 844. W myśl zaś kanonu 844 §2 wierni mogą także uczestniczyć w celebracji eucharystycznej w Kościele chrześcijańskim niekatolickim, jeżeli w tym Kościele jest ważny sakrament Eucharystii i jeżeli dla uczestniczącego w niej katolika fizycznie lub moralnie niemożliwe jest wzięcie udziału we Mszy Świętej sprawowanej przez kapłana katolickiego³². W takiej sytuacji katolikowi wolno uczestniczyć w liturgii

skiego) także obrządki wschodnie: aleksandryjski (z Kościołami etiopskim i koptyjskim), antiocheński, czyli zachodniosyryjski (z Kościołami malabarskim, maronickim i zachodniosyryjskim), bizantyjski, czyli konstantynopoliński (z Kościołem melchickim, ukraińskim oraz wieloma mniejszymi), chaldejski, czyli wschodniosyryjski (z Kościołami chaldejskim i syromalabarskim) oraz ormiański. Por. R. SOBAŃSKI, *Normy ogólne...*, s. 45-46.

³⁰ Należy jednak pamiętać, że jakkolwiek obrządek katolicki nie oznacza jakiegokolwiek wyznania chrześcijańskiego. Por. M. PASTUSZKO, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997, s. 222.

³¹ Por. M. PASTUSZKO, *Najświętsza Eucharystia...*, s. 222-223.

³² Kan 844 §2 KPK: „Ileżć domaga się tego konieczność lub zaleca prawdziwy pożytek duchowy i jeśli nie zachodzi niebezpieczeństwo błędu lub indyferentyzmu, wolno wiernym, dla których fizycznie lub moralnie jest niemożliwe udanie się do szafarza katolickiego, przyjąć sakramenty pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych od szafarzy niekatolickich tego Kościoła, w którym są ważne wymienione sakramenty”.

eucharystycznej, na przykład u braci wschodnich odłączonych, ilekroć domaga się tego konieczność lub zaleca prawdziwy pożytek duchowy. Za przykład konieczności może posłużyć pełnienie funkcji świadka, przykładem prawdziwego pożytku duchowego może być pogłębienie przyjaźni czy więzi rodzinnych. Nie może również, przy uczestniczeniu we wspomnianej tu liturgii, zachodzić niebezpieczeństwo błędu³³ lub indyferentyzmu religijnego³⁴. Udział w takiej Eucharystii czyni zadość nakazowi uczestnictwa we Mszy Świętej. Katolik nie musi brać po raz drugi udziału we Mszy Świętej, gdyby niespodziewanie nadarzyła się okazja uczestniczenia w niej w obrządku katolickim³⁵.

Wydaje się więc, że zarządzenie kanonu 1248 §1 należy uznać za zasadę ogólną, która dopuszcza pewne wyjątki³⁶.

³³ Błędem nazywamy fałszywy sąd o jakiejś rzeczy. W tym przypadku chodzi o błąd w wierze dotyczący sakramentów. Por. M. PASTUSZKO, *Najświętsza Eucharystia...*, s. 224.

³⁴ Indyferentyzm w sprawach religijnych polega na przyznawaniu człowiekowi możliwości wyboru takiej religii, jaką chce, ponieważ wszystkie religie są sobie równe. Indyferentyzm potępił papież Pius IX (1846–1878) w *Syllabus; Enchiridion Symbolorum*, ed. 36, z 1976 r., n. 2915.

³⁵ Por. SEKRETARIAT DS. JEDNOŚCI CHRZEŚCIJAN, Dyrektorium ekumeniczne *Ad totam Ecclesiam*, 14.05.1967, AAS 59(1967), s. 574-592, rr 47: „Katolik, który okazynie (...) jest obecny na świętej Bożej Liturgii (Mszy) u Braci Wschodnich odłączonych, nie ma już obowiązku uczestniczenia w Kościele katolickim. Tak samo wypada, aby katolicy, jeśli to możliwe, uczestniczyli w Świętej Liturgii u braci wschodnich odłączonych, gdy dla słusznej przyczyny nie mogą być na Mszy w Kościele katolickim”. W numerze 50 wyliczono szereg przyczyn usprawiedliwiających obecność katolików w kulcie liturgicznym braci wschodnich, na przykład wykonanie publicznego urzędu lub funkcji, pokrewieństwo, przyjaźń itp.

³⁶ Należy zauważyć, że Kodeks prawa kanonicznego zachowuje w tym wypadku intencje wspomnianego Dyrektorium ekumenicznego *Ad totam Ecclesiam* z 14 maja 1967 roku. Gdyby bowiem chodziło jedynie o samo przyjęcie Chrystusa pod postacią chleba i wina, prawodawca z pewnością nie użyłby w nim wyrażenia „Eucharistia”, lecz podobnie jak to uczynił w kanonach 777, 912, 913 §2, 915, 918, 919 §1, 921 §2 i 3, 923, 925 – wyrażenie „communio”. Por. F. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r....*, s. 200.

1.2.3. Czas wypełnienia obowiązku

Trzeci warunek odnosi się do czasu uczestnictwa we Mszy Świętej. W kodeksie z 1917 roku dni święte liczyło się od północy do północy, i w tym czasie należało spełnić obowiązek świąteczny. Nowy kodeks, opierając się na precedensie, jaki stworzyła w tej dziedzinie instrukcja *Eucharisticum mysterium*, przełamuje powyższą zasadę. Według kanonu 1248 §1 dla zadośćuczynienia obowiązkowi uczestnictwa we Mszy Świętej trzeba, aby przy spełnieniu pozostałych warunków wierny wziął w niej udział bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedzającego³⁷.

W wypadku niedzieli oznacza to konieczność udziału we Mszy w samą niedzielę, lub w sobotę (w Polsce, od godziny szesnastej)³⁸, w nakazany dzień świąteczny zaś wierny może uczestniczyć oprócz Mszy sprawowanej w ten dzień, również w wigilię święta. Mszę Świę-

³⁷ Kodeks w kan. 1248 § 1 mówi, że przedniedzielną lub przedświąteczną Mszę Świętą należy odprawić wieczorem – *vespere diei praecedentis*. Etymologicznie termin *vespere* wskazuje na wieczorną porę dnia. Semantyczny sens wyrazu *vesper* wskazuje na gwiazdę wieczorną, zachód słońca, wieczór, a więc na zjawiska zauważalne tylko wieczorem. Podobnie słowo *vesperae* oznacza wieczorem lub pod wieczór. Pomocne znaczenie w określeniu czasu odprawienia Mszy Świętej mogą mieć teksty dokumentów soborowych i zasady „Ogólnego wprowadzenia do liturgii godzin”. W dokumentach tych jest wprawdzie mowa o porze odmawiania nieszpórów brewiarzowych, ale na podstawie analogii można ten czas przyrównać do czasu sprawowania Najświętszej Ofiary. W KL nr 84 czytamy: „Zgodnie z czcigodną tradycją całego Kościoła za główne części codziennego oficjum należy uważać Jutrznę jako modlitwę poranną i Nieszpory jako modlitwę wieczorną. Natomiast w numerze 39 „Ogólnego wprowadzenia...” znajdujemy kilka podobnych zasad: „Nieszpory odprawia się w porze wieczornej, gdy dzień się już kończy... Ta modlitwa jest również pamiątką Odkupienia. Można ją również zrozumieć w głębszym jeszcze znaczeniu jako rzeczywistą ofiarę wieczorną... (św. Cyprian o modlitwie Pańskiej, 35). Doczekawszy się zachodu słońca... sławimy Boga Ojca i Syna i Ducha Świętego”. Por. Z. LABUDA, *Czczenie dni świętych w świetle norm Kodeksu prawa kanonicznego*, Studia Pelplińskie, t. 15, Pelplin 1984, s. 166.

³⁸ Według zarządzenia Konferencji Episkopatu Polski z 1 grudnia 1983 roku, w Polsce antycypacja niedzieli w odniesieniu do obowiązku niedzielnego następuje przez Mszę świętą sprawowaną w sobotę najwcześniej o godzinie szesnastej. Por. *Pouczenie dla kapłanów w sprawie Mszy Świętych odprawianych w wigilie niedziel i świąt de praecepto*, Wiadomości diecezjalne łódzkie 59(1985) nr 3-4, s. 62.

tą należy oczywiście odprawić według formularza i w taki sposób, jak Mszę świąteczną.

W związku z tym wydaje się oczywiste, iż udział we Mszy Świętej sprawowanej w inny dzień tygodnia nie zadośćuczyni nakazowi uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii.

Należy dodać, że w czasie prac nad redakcją nowego Kodeksu prawa kanonicznego chciano wprowadzić jeszcze jeden warunek zadośćuczynienia nakazowi uczestnictwa we Mszy Świętej. Miało ono zależeć od legalnej celebracji. Nie zgodzono się jednak na wprowadzenie powyższego warunku motywując to tym, iż najczęściej przyczyną nielegalności jest działanie kapłana, za które wierni nie powinni być karani³⁹. Oznacza to, że gdyby Msza Święta w sobotę po godzinie szesnastej nie była sprawowana zgodnie z instrukcją *Eucharisticum mysterium*, która wymaga, aby stosowany był rytuał niedzielny – wierny przy spełnieniu pozostałych warunków kanonu 1248 §1 czyni zadość nakazowi uczestnictwa we Mszy niedzielnej⁴⁰.

Wierny uczestniczący we Mszy Świętej w dzień poprzedzający, zachowuje prawo do dwukrotnego przystąpienia do Komunii świętej w sam dzień świąteczny⁴¹.

Należy jeszcze zauważyć, że prawodawca kościelny pozostawia wiernym do wyboru uczestniczenie we Mszy Świętej wieczornej bez obowiązku usprawiedliwiania się, że uczestniczenie w sam dzień świą-

³⁹ Por. F. LEMPA, *Świętowanie niedzieli według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r...*, s. 200-201.

⁴⁰ Por. KONGREGACJA OBRZĘDÓW, Instrukcja *Eucharisticum Mysterium...*, nr 28: „Jeżeli za zgodą Stolicy Apostolskiej zezwala się gdzieś na wypełnienie przykazania o uczestnictwie we Mszy świętej niedzielnej wieczorem w uprzednią sobotę, to pasterz powinni starannie pouczyć wiernych o sensie tego zezwolenia i zatroszczyć się, by świadomość dnia niedzielnego nie zatarła się przez to żadną miarą. Pozwolenie to bowiem zmierza do tego, żeby wierni mogli w dzisiejszych warunkach łatwiej świętować dzień zmartwychwstania Pana... W takich wypadkach należy odprawić Mszę świętą tak, jak wyznacza ją kalendarz na niedzielę, nie wykluczając wcale homilii i modlitwy wiernych...”.

⁴¹ Kan. 917 KPK: „Kto przyjął już Najświętszą Eucharystię, może ją ponownie tego samego dnia przyjąć jedynie podczas sprawowania Eucharystii, w której uczestniczy, z zachowaniem przepisu kanonu 921 §2”.

teczny jest niemożliwe. Użyta w kanonie 1248 §1 dwukrotnie rozłączna partykuła „vel” wyraźnie wskazuje na fakt, iż prawodawca równoważnie pozostawia wiernym do wyboru dzień uczestnictwa we Mszy Świętej. W tym wypadku duszpasterze nie mają więc prawnego uzasadnienia do podawania wiernym, że istnieje możliwość uczestniczenia w przedniedzielnej lub przedświątecznej Mszy Świętej wieczornej tylko wtedy, gdy w samą niedzielę nie jest to możliwe⁴².

Można więc powiedzieć, że wierni według własnego uznania spełniają zadość obowiązkowi uczestnictwa w niedzielnej lub świątecznej Mszy Świętej albo w sam dzień świąteczny czy niedzielny bądź też w przeddzień wieczorem. W wypadku wcześniejszego wypełnienia tego obowiązku mamy do czynienia jedynie z antycypacją niedzieli lub święta w odniesieniu do obowiązku uczestniczenia we Mszy⁴³.

Wypadałoby jednak, aby z tej poszerzonej możliwości wypełnienia omawianego obowiązku korzystano tylko wtedy, gdyby w samą niedzielę lub święto nakazane przyjscie na Eucharystię było niemożliwe⁴⁴.

2. Zwolnienie z obowiązku

2.1.1. Zasady ogólne

Ważną kwestię stwarzają trudności lub wręcz niemożność wypełnienia przez wiernych obowiązku uczestnictwa we Mszy Świętej.

Prawodawca w obecnie obowiązującym Kodeksie prawa kanonicznego dopuszcza przyczyny zwalniające i usprawiedliwiające. Podchodzi do powyższej kwestii pozytywnie i ustanawia przepis o ważnym znaczeniu pastoralnym. W kanonie 1248 §2⁴⁵ zaleca wiernym znajdującym się w omawianej sytuacji dwa praktyczne rozwiązania.

⁴² Por. Z. LABUDA, *Czczenie dni świętych...*, s. 167.

⁴³ Por. J. GREŻLIKOWSKI, *Świętowanie dnia pańskiego...*, s. 131-132.

⁴⁴ Kan. KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja Eucharisticum Mysterium...*, nr 28.

⁴⁵ Kan. 1248 §2 KPK: „Jeśli z braku świętego szafarza albo z innej poważnej przyczyny nie można uczestniczyć w Eucharystii, bardzo zaleca się, ażeby wierni brali udział w liturgii Słowa, gdy jest ona odprawiana w Kościele parafialnym lub innym świętym miejscu, według przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego, albo poświęcali odpowiedni czas na modlitwę indywidualną w rodzinie lub w grupach rodzin”.

Po pierwsze, na terenach, na których brakuje dostatecznej liczby kapłanów prawodawca zaleca odprawianie przez wiernych liturgii słowa Bożego. Powinno to mieć miejsce w kościele parafialnym lub w innym miejscu świętym.

Drugie rozwiązanie, aktualne wszędzie i w różnych sytuacjach polega na poświęceniu odpowiedniego czasu na modlitwę osobistą, rodzinną lub w grupach rodzin.

Katechizm Kościoła Katolickiego dla dorosłych podaje, że od obowiązku uczestniczenia w Eucharystii zwalniają ważne powody, na przykład choroba, pielęgnacja niemowląt, nieustanna opieka nad chorymi, niesienie pomocy w wypadkach i klęskach żywiołowych, wykonywanie ciągłych zawodów, niemożliwość dostania się do kościoła z powodu kilkunastokilometrowej odległości przy braku środków lokomocji, a także dyspensa udzielona przez proboszcza. Ten, kto świadomie i dobrowolnie przez zaniedbanie nie uczestniczy w dni świąteczne w Eucharystii, popełnia grzech ciężki⁴⁶. Drugi Polski Synod Plenarny motywuje do uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii wiarą w zmartwychwstanie Chrystusa i przypomina o wyrażaniu przez to uczestnictwo komunii kościelnej⁴⁷. Jeżeli zatem ktoś jest chory i choroba przeszkadza mu lub uniemożliwia w uczestniczeniu we Mszy Świętej, jest zwolniony z obowiązku uczestnictwa oraz nie popełnia grzechu. Podobnie rzecz się ma z innymi wymienionymi przyczynami usprawiedliwiającymi nieobecność na Mszy Świętej. Decydująca wydaje się odpowiedź na pytanie, czy nieobecność jest zawiniona czy niezawiniona. Wierni bowiem nie mogą dyspensować się od obecności na niedzielnej czy świątecznej Eucharystii zbyt łatwo. Należy pamiętać o możliwości zadośćuczynienia w przeddzień niedzieli czy święta nakazanego, a także, gdy tylko istnieje taka ewentualność, o takim zorganizowaniu obowiązków i zaplanowanych czynności, aby było możliwe spotkanie przy stole Pana.

⁴⁶ Por. *Katechizm. Polska adaptacja Katechizmu Kościoła Katolickiego dla dorosłych*, Kraków 2001, s. 217.

⁴⁷ II POLSKI SYNOD PLENARNY, *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, nr 86: „Uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii (...) wynika z wiary w zmartwychwstanie Chrystusa, stanowi konsekwencję wszczęcia w Niego, wyraz komunii kościelnej, prawo i zaszczyt dla chrześcijanina”, Poznań 2001, s. 205.

Wydaje się rzeczą konieczną poruszenie również problemu Mszy Świętych transmitowanych w radiu lub telewizji. Jest rzeczą godną polecenia, gdy z powodu niemożliwości osobistego uczestnictwa wierny w jakiś sposób łączy się duchowo z celebrowaną Ofiarą Chrystusa. Tego rodzaju transmisje nie pozwalają same w sobie wypełnić obowiązku niedzielnego czy świątecznego, wymaga to bowiem osobistego udziału w zgromadzeniu Eucharystycznym w określonym miejscu. Stanowią one cenną pomoc dla tych, którzy nie mogą z różnych przyczyn uczestniczyć we Mszy Świętej i są z niej zwolnieni⁴⁸.

2.2. Dyspensowanie od obowiązku uczestniczenia we Mszy Świętej niedzielnej i świątecznej

Kodeks z 1917 roku rozwiązywał ten problem od strony negatywnej. Dopuszczał mianowicie dyspensę od obowiązku bądź obiektywne przyczyny, które same przez się zwalniają wiernych od obowiązku niedzielnego. Podmiotem dyspensowania od obowiązku dni świętych był ordynariusz miejsca oraz, w poszczególnych przypadkach, proboszcz⁴⁹.

Obecne ustawodawstwo poszerzyło dawne uprawnienia w dziedzinie dyspensowania od dni świętych oraz zamiany tego obowiązku na inne uczynki pobożne lub pokutne.

Przed wszystkim dyspensować może biskup diecezjalny⁵⁰ oraz ci, którzy są z nim w prawie zrównani, czyli prałat i opat terytorialny, wikariusz i prefekt apostolski oraz administrator apostolski ustanowiony na stałe⁵¹.

⁴⁸ Por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dies Domini* o świętowaniu niedzieli, 54.

⁴⁹ Por. Kan. 1245 §1 KPK z 1917 r.

⁵⁰ Por. Kan. 1245 KPK.

⁵¹ Kan. 381 §2: „Jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, z biskupem diecezjalnym są zrównani w prawie ci, którzy są zwierzchnikami wspólnot wiernych, o których mowa w kanonie 368”; Kan. 368: „Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki to przede wszystkim diecezje, z którymi – jeśli nie stwierdza się czegoś innego – są zrównane: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska, jak również administratura apostolska erygowana na stałe”.

Wikariusz generalny, wikariusz biskupi oraz administrator apostołski ustanowiony czasowo nie mogą zwyczajnie dyspensować od obowiązków związanych z dniami świętymi⁵². Takiej dyspensy mogą oni udzielić jedynie w sytuacji nadzwyczajnej, bądź na podstawie władzy delegowanej im przez biskupa diecezjalnego⁵³. Jeśli chodzi o zakres władzy biskupa diecezjalnego w omawianej dziedzinie, to kanon 1245 kodeksu z 1983 roku odsyła do kanonu 87, czyli do ogólnych norm dyspensowania. Wynika z nich, że biskup może dyspensować od obowiązku zachowania dnia świątecznego w poszczególnym przypadku, który dotyczyć może pojedynczych osób, określonych społeczności, wielu osób fizycznych lub prawnych, a nawet całej diecezji. Wolno mu dyspensować w pojedynczym dniu lub w określonym czasie. O zakresie dyspensy decyduje biskup, który za każdym razem powinien mieć na uwadze konkretne potrzeby i dobro duchowe wiernych⁵⁴.

Biskup diecezjalny może także wydać przepisy dotyczące dyspensowania przez proboszcza⁵⁵ od obowiązku zachowania dnia świątecznego, bądź zamiany tego obowiązku na inne uczynki pobożne. Jeśli biskup diecezjalny nie wydał w tej sprawie żadnych przepisów, proboszcz może swobodnie korzystać z przysługującej mu władzy, czyli dyspensować od obowiązku przestrzegania dni świątecznych⁵⁶. Ozna-

⁵² Por. Kan. 87 i 88 KPK.

⁵³ Por. Kan. 87 §2 KPK.

⁵⁴ Kan. 87 §1 KPK: „Biskup diecezjalny może dyspensować wiernych – ilekroć uzna to za pożyteczne dla ich duchowego dobra – od ustaw dyscyplinarnych, tak powszechnych jak i partykularnych, wydanych przez najwyższą władzę kościelną dla jego terytorium lub dla jego podwładnych, jednak nie od ustaw procesowych lub karnych ani od których dyspensa jest specjalnie zarezerwowana Stolicy Apostolskiej lub innej władzy”.

⁵⁵ Przez pojęcie *proboszcza*, o którym mowa w kanonie 1245 KPK, należy rozumieć proboszcza parafii terytorialnej i personalnej (kan. 518) oraz zrównanych z nimi w prawach: proboszcza parafii tymczasowej (kan. 518 § 1), administratora parafii (kan. 540 §1), kapłana wykonującego posługę pasterską solidarnie z innymi, czyli w tak zwanym zespole (kan. 543 §1), rektora seminarium duchownego (kan. 262), misjonarza, czyli kapłana emigrantów z pełną władzą duszpasterską, kapelana na statkach oraz kapelana wojskowego. Por. J. BAKALARZ, *Miejsca i czasy święte*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. 3, Lublin 1986, s. 414.

⁵⁶ Por. Kan. 1245 KPK.

cza to, że może zwolnić od obowiązku uczestniczenia w niedzielnej i świątecznej Eucharystii w poszczególnych przypadkach i dla słusznej przyczyny, czyli całkowicie zwolnić z obowiązku prawa lub też obowiązek ten zamienić na inne uczynki pobożne, przy zachowaniu określonej mocy i sankcji prawa. Proboszcz nie może realizować swojego uprawnienia jednym aktem na zawsze i w odniesieniu do całej parafii bez wyjątku. Ma prawo – wedle zamierzenia prawodawcy – udzielać łaski jednorazowo, na czas określony lub na czas trwania przyczyny.

Podobne uprawnienia jak proboszczowie mają w omawianej dziedzinie, według kanonu 1245 Kodeksu prawa kanonicznego, przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim. Pojęcie *przełożony* należy rozumieć zgodnie z brzmieniem kanonu 620 Kodeksu⁵⁷. Oznacz to, że również owi przełożeni mają dwa uprawnienia: dyspensowania i zamiany obowiązków związanych z dniem świątecznym. Z tego wynika, że przełożeni wyżsi mogą, dla słusznej przyczyny, wykonywać te uprawnienia wobec pojedynczych osób, domów lub kategorii osób instytutu, bądź jego prowincji. Niżsi przełożeni mogą to czynić na korzyść poszczególnych osób lub kategorii osób swych domów. Zgodnie z rozporządzeniem kanonu 1245 przełożeni ci posiadają władzę w tej dziedzinie w odniesieniu do swych podwładnych, a także wobec innych osób, którzy na stałe przebywają w danym domu.

3. Wybrane przejawy obowiązku uczestniczenia we Mszy Świętej

Chociaż obowiązek uczestniczenia wszystkich wiernych został ujęty w omówionych wyżej kanonach, zawartych w tytule drugim księgi czwartej Kodeksu prawa kanonicznego, to jednak wydaje się słuszne odniesienie się do niektórych aspektów tego obowiązku, które znaleźć można w innych miejscach obowiązującego kodeksu.

⁵⁷ Kan. 620 KPK: „Do wyższych przełożonych zalicza się tych, którzy kierują całym instytutem lub jego prowincją czy inną zrównaną z nią częścią lub domem niezależnym. Zalicza się do nich również ich zastępców. Do wymienionych dochodzi opat – prymas oraz przełożony kongregacji monastycznej, którzy jednak nie posiadają całej władzy, jaką prawo powszechne przyznaje wyższym przełożonym”.

3.1. Obowiązek kapłana sprawowania Mszy Świętej

Kodeks prawa kanonicznego w kanonie 904 zaleca kapłanom, a nawet można powiedzieć, że więcej niż zaleca, częste i codzienne sprawowanie ofiary Mszy Świętej⁵⁸.

Jest to istotne stwierdzenie, zwłaszcza w kontekście obowiązku wiernych świeckich, którzy mają obowiązek uczestniczyć w niedzielnej i świątecznej Eucharystii. Obowiązek ten obejmuje wszystkich wiernych dorosłych, to znaczy od ukończenia siódmego roku życia. Także kapłanów, jeśli z jakiegoś powodu sami nie celebryją Mszy Świętej. W takim przypadku w niedzielę lub święto nakazane, mają uczestniczyć w Najświętszej Ofierze sprawowanej przez innego kapłana. Po przyjęciu święceń bowiem, kapłan nie przestaje być chrześcijaninem i nie może być zwolniony z obowiązków, jakie mają zwykli chrześcijanie. Sakrament święceń powoduje raczej dodanie pewnych obowiązków ponad „normę” właściwą świeckim niż zwolnienie od tych, które są podstawowe⁵⁹.

Czy jednak można traktować tekst powyższego kanonu jako zobowiązanie? Wydaje się, że tak. Tym bardziej, że sformułowanie użyte przez prawodawcę jest bardziej dobitne niż to, które zostało umieszczone w poprzednim Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku. Kodeks ten, w kanonie 805 zobowiązywał kapłanów jedynie do odprawienia wielokrotnie w ciągu roku⁶⁰ oraz zachęcał do odprawienia do przynajmniej w niedziele i święta nakazane⁶¹. Uważano powszechnie, że do spełnienia tego obowiązku wynikającego ze święceń prezbiteratu wystarczy odprawić kilka razy w ciągu roku⁶². Można więc za ks. Pastuszką powiedzieć, że obecnie istnieje obowiązek celebrowania Mszy

⁵⁸ Kan. 904 KPK: „Pamiętając o tym, że w tajemnicy Ofiary eucharystycznej dokonuje się ustawicznie dzieło zbawienia, kapłani powinni często odprawiać, a zaleca się usilnie codzienne odprawianie, które, nawet gdy nie ma wiernych, stanowi czynność Chrystusa i Kościoła, którą sprawując kapłani wypełniają swoje główne zadanie”.

⁵⁹ Por. M. PASTUSZKO, *Najświętsza Eucharystia...*, s. 74-77.

⁶⁰ *Pluries per annum*.

⁶¹ Por. Kan. 805 KPK z 1917 roku.

⁶² Por. P. HEMPEREK, *Uświęcające zadanie Kościoła...*, s. 116.

Świętej wynikający z samych święceń nie tylko w niedziele i święta nakazane, ale także często, a nawet codziennie⁶³.

Należy również zauważyć, że może istnieć obowiązek odprawienia Mszy Świętej, także w niedziele i święta nakazane, wynikający z posługi duszpasterskiej, konieczności celebrowania Eucharystii za lud⁶⁴, dopełnienia umowy zawartej z ofiarodawcą, który złożył w określonej intencji ofiarę celebransowi.

Kanon 904 zaleca odprawianie codzienne nawet w sytuacji, gdy nie ma wiernych uczestniczących w celebracji Najświętszej Ofiary. Kapłan nie może powstrzymać się od sprawowania Mszy Świętej tylko z tego powodu, że brakuje wiernych chcących wziąć w niej udział. Kanon 906 co prawda domaga się udziału przynajmniej jednego wiernego w Eucharystii, ale też ze słusznej i rozumnej przyczyny pozwala sprawować Ofiarę bez udziału choćby jednego wiernego. Wydaje się, że taka przyczyna będzie istnieć, gdy, na przykład, zachodzi potrzeba zakonsekrowania Wiatyku dla chorego zagrożonego śmiercią, gdy sam celebrans ma obowiązek odprawić Mszę Świętą z racji przypadającej niedzieli lub uroczystości albo gdy zobowiązał on się do celebrowania Mszy Świętej, przyjmując ofiarę mszalną. Przyczyna słuszna i rozumna ma miejsce także wtedy, gdy kapłan z pobożności chce Mszą Świętą oddać chwałę Bogu⁶⁵.

Trzeba wspomnieć o możliwości binowania czy trynowania Mszy Świętej. W kontekście obowiązku uczestniczenia we Mszy Kościół dał kapłanom taką możliwość, aby wierni mogli uczynić zadość obowiązkowi. Szczególnie jest to widoczne, gdy zachodzi brak kapłanów i jeden kapłan musi obsługiwać na przykład dwa kościoły albo gdy liczba wiernych przychodzących do świątyni, by brać udział we Mszy Świętej, jest tak wielka, że wszyscy nie mogą się pomieścić o jedną godzinę. Dla dobra więc wiernych ordynariusz może zezwolić na binację lub trynącję w niedziele i święta nakazane⁶⁶.

⁶³ Por. M. PASTUSZKO, *Najświętsza Eucharystia...*, s. 77.

⁶⁴ Por. Kan. 388 i 534 KPK.

⁶⁵ Por. M. PASTUSZKO, *Najświętsza Eucharystia...*, s. 95-96.

⁶⁶ Więcej na ten temat zabacz: Tamże, s. 83-85.

Za słowami kanonu 904 należy jeszcze przypomnieć, że odprawianie Mszy Świętej jest głównym zadaniem kapłana. W tym też celu przyjął on święcenia i choć ustawodawca przypomina mu o tym zadaniu i jednocześnie zobowiązuje do wypełniania go, to kapłan powinien być świadomy, że sprawowanie Eucharystii jest dokonywaniem dzieła odkupienia i że nic większego człowiek uczynić nie może. Kapłan zaś ma wynikający ze święceń obowiązek sprawowania Eucharystii⁶⁷.

3.2. Przeszkoda do sprawowania Mszy Świętej ze strony kapłana

Chociaż, jak powiedziano wcześniej, kapłan powinien uczestniczyć w sprawowaniu Najświętszej Ofiary jako przewodniczący zgromadzenia eucharystycznego działający *in persona Christi*, to jednak zdarzają się sytuacje, w których powinien on powstrzymać się od osobistego celebrowania Mszy Świętej i uczestniczyć w niej jak zwykły wierny.

Warunkiem *sine qua non* ze strony szafarza, czyli kapłana sprawującego Eucharystię, są ważne przyjęte święcenia kapłańskie. Urzędowe, hierarchiczne kapłaństwo powoduje, że szafarz ważne sprawuje Mszę Świętą. Zgodnie z paragrafem drugim kanonu 900, do godziwości (a nie do ważności) sprawowania Mszy Świętej, jest wymagane, by kapłan nie miał przeszkody ze strony przepisów prawnych oraz, by przestrzegał zaleceń zawartych w kanonach 901-911⁶⁸.

Przeszkodę ze strony przepisów prawnych ma ten kapłan, który zaciągnął cenzurę, to jest ekskomunikę, interdykt lub suspensę zakazującą władzy wykonywania święceń.

Ciekawą dyspozycję przynosi Instrukcja o zachowywaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii. Podaje mianowicie, że w sytuacji nieznajomości języka, w którym odprawiana jest Msza Święta, kapłan powinien uczestniczyć w niej, nie koncelebrując wraz z innymi kapłanami⁶⁹. Można więc wyobrazić sobie

⁶⁷ Por. Tamże, s. 77-78.

⁶⁸ Kan. 900 §2 KPK: „Godziwie sprawuje Eucharystię kapłan, któremu prawo kanoniczne tego nie zabrania, zachowując przepisy, które następują”.

⁶⁹ Por. KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, Instrukcja *Redemptionis sacramentum* o zachowywaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii, 25.03.2004, Kraków 2004, nr 113, s. 64-65.

sytuację, w której kapłan przebywając w obcym kraju, nie może podczas Mszy Świętej koncelebrowanej, powodu nieznamomości języka wymówić części Modlitwy Eucharystycznej, która na niego przypada. W takim przypadku powinien powstrzymać się od koncelebracji wraz z innymi kapłanami i uczestniczyć w Eucharystii na wzór wiernego świeckiego.

Zakończenie

Podjęcie rozważań na temat obowiązku uczestniczenia we Mszy Świętej może na pierwszy rzut oka budzić pytanie na temat adekwatności łączenia porządku prawnego z Eucharystią. Najświętsza Ofiara wykracza przecież poza ludzki porządek i rzeczywistość, związana jest z obecnością Chrystusa i w jakiś sposób dotyka intymnych relacji Boga z człowiekiem. Wspomniane zdziwienie czy niezrozumienie musi jednak ustąpić, gdy zrozumie się służebną funkcję kościelnego porządku prawnego w stosunku do Eucharystii. Prawo kanoniczne uwzględniając konkluzje innych dziedzin teologicznych, swoim normatywnym charakterem i porządkującą funkcją w specyficzny sposób służy Eucharystii i jej roli w Kościele. Z tych powodów Kościół nie może się obejść bez prawnych uregulowań⁷⁰. Wzięcie pod uwagę płaszczyzny prawnokanonicznej w spojrzeniu na Eucharystię daje pełniejszy obraz jej znaczenia dla wspólnoty Kościoła.

Obowiązek uczestniczenia we Mszy Świętej w niedziele i święta nakazane ma uzasadnienie w prawie Bożym. Sposób realizacji tego obowiązku jest określony w prawie kanonicznym pozytywnym. Obowiązek sprawowania Mszy Świętej spoczywa na kapłanach, którzy w zwykłych okolicznościach powinni w ten sposób jednocześnie wypełniać obowiązek uczestniczenia w niej. Pozostali wierni wypełniają obowiązek uczestnicząc w niedziele i święta nakazane we Mszy Świętej. Jak podaje papież Benedykt XVI „uczestniczenie w niedzielnym zgromadzeniu liturgicznym wraz ze wszystkimi braćmi i siostrami, z którymi tworzy się jedno ciało w Chrystusie Jezusie, jest nakazem

⁷⁰ Por. JAN PAWEŁ II, Konstytucja apostolska *Sapientia Christiana*, 15.04.1979, art. 72a; E. SZTAFFROWSKI (red.), Posoborowe prawodawstwo kościelne, XII/1 nr 23199.

chrześcijańskiego sumienia i równocześnie ono to chrześcijańskie sumienie formuje⁷¹.

The obligation to be present at Mass on Sundays and on Holy Days of Obligation

This article concerns the legal obligation to attend the celebration of Mass on Sundays and on Holy Days of Obligation. This work will define the nature and the subject of this obligation, the issues that arise and are linked to the liturgical action and the time allotted for the fulfilment of this legal duty. This article also addresses the question of who may rightly dispense from the requirement to be present at Mass on these days.

The obligation to be present at Mass on Sundays and Holy Days is grounded in Divine Law. The manner of realizing the obligation is defined in positive Divine Law. The obligation to celebrate Mass is the duty of priests, and these in normal circumstances thus fulfil their duty to be present at Mass. All the faithful are required to be present at Mass on Sundays and on Holy Days of Obligation.

SŁOWA KLUCZOWE: niedziela, obowiązek, prawo kanoniczne, Msza św.

KEY WORDS: sunday, the obligation, the canon law, Mass

⁷¹ BENEDYKT XVI, Posynodalne adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, 22.02.2007, s. 94.